

ימי עיון בתנ"ך תשפ"א

תהלים – ספר אחד או חמישה ספרים?

פרופ' יהונתן יעקבס

חלוקת ספר תהלים

מא	ברוך ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל	מִהָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם	אָמֵן וְאָמֵן
עב	ברוך ה' אֱלֹהֵים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל	וּבְרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם	אָמֵן וְאָמֵן
פט	ברוך ה'	לְעוֹלָם	אָמֵן וְאָמֵן
קו	ברוך ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל	מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם	וְאָמֵר כָּל הָעָם אָמֵן
קנ			הַלְלֵהָהּ הַלְלֵהָהּ

1. מדרש שוחר טוב א, ב

המשובח שבנביאים זה משה, שנאמר ומשה עלה אל ה'. המשובח שבמלכים זהו דוד. את מוצא כל מה שעשה משה עשה דוד: משה הוציא את ישראל ממצרים, ודוד הוציא את ישראל משעבוד גלויות; משה עשה מלחמה בסיחון ועוג, ודוד עשה מלחמה כל סביביו, שנאמר כי מלחמות ה' הוא נלחם; משה מלך על ישראל ועל יהודה, שנאמר ויהי בישורון מלך, ודוד מלך על ישראל ועל יהודה; משה קרע לישראל את הנהרות, שנאמר בהצותו את ארם נהרים; משה בנה מזבח, ודוד בנה מזבח; זה הקריב וזה הקריב; משה נתן חמשה חומשי תורה לישראל, ודוד נתן חמשה ספרים שבתהלים לישראל [אשרי האיש (תה' א) ואשרי משכיל (תה' מב) מזמור לאסף (תה' עג) תפלה למשה (תה' צ) יאמרו גאוּלֵי ה' (תה' קז)]; משה בירך לישראל באשריך, ודוד בירך את ישראל באשרי.

2. רש"י

מא, יד: ברוך ה' - כשאקום מחולי אברכך כן.
עב, יח-כ: ברוך ה' העושה נפלאות גדולות בדת האש מן השמים על ידי שלמה בני.
כלו תפלות דוד בן ישי - רבותינו דרשו כלו - כל אילו תפלות דוד, לכלול כל הספר על שם דוד, ואף מה שאמרו בני קרח ועשרה זקנים, על שם שהוא נקרא נעים זמירות ישראל. ויש לפתור כלו כמו 'נסתיימו' [...] ואם כן הוא, לא נכתב המזמור במקומו, ואין מוקדם ומאוחר בספר. ונראין הדברים שלעת זקנתו כשהמליך את שלמה אמרו.
פט, נג: ברוך ה' לעולם - על כל אשר עשה לנו.

3. ראב"ע

ג, א: [...] וזה המזמור הוא כתוב בספר הראשון, כי חמישה ספרים הם [...]
מא, יד: ברוך - על כן אני חייב לברך את השם בכל זמן, וזהו מהעולם ועד העולם. ואומר פעם אחרי פעם אמת ואמת. נשלמו פירושי הספר הראשון הודות לשם.
עב, יח-כ: ברוך - אז יאמרו כל הגוים ברוך ה' אלהי ישראל. וטעם עושה נפלאות לבדו - שעשה תמיד בעבור ישראל [...] כלו - יש אומרים אז ימלאו תפלות בן ישי. ויש אומרים כי כלו - כמו "כללו יפיין" (יח' כז, ד), ואיננו נכון. ורבי יהודה הלוי אמר: בעבור שהוא סוף ספר כתב כן הסופר הראשון, כאשר נכתוב אנחנו: ברוך נותן ליעף כח.

ימי עיון בתנ"ך תשפ"א

פט, נג: ברוך - הטעם, שראה המשורר ברוח הקודש ביאת המשיח, על כן נתן הודות לשם. ויש אומרים כדרך איוב, כי המשכיל יברך השם אע"פ שהאויב יחרפהו, יסבול חרפתו. וחכם גדול ספרדי אמר, כי הסופר, שכתב זה הספר תחלה, כתב בסוף הספר: ברוך השם שעזרנו לכתבו כולו. כדרך הסופרים בדורנו, לכתוב באחרונה: ברוך נותן ליעף כח. פט, א: והיה בספרד חכם גדול וחסיד, וזה המזמור היה עליו קשה, ולא היה קורא אותו ולא היה יכול לשמוע, בעבור כי זה המשורר ידבר כנגד השם הנכבד קשות.

4. רד"ק

מא, יד: ופסוק ברוך ה' - הם דברי המשורר נותן הודאה לאל בכלותו הספר, כמו שהוא מנהג הסופרים, וכן עשה בתכלית ארבעה הספרים. ובתכלית הספר החמישי, שהוא תכלית כל הספר, נתן תהלה בשלש עשרה הלולים. ברוך ה' אלהי ישראל - כלומר שעזרני עד כה. מהעולם ועד העולם - מהזמן הראשון עד הזמן האחרון, כלומר כל הימים. אמן ואמן - קיום וקיום, כמו שעונה אדם 'אמן' אחר הברכה לקיים הברכה [...] נשלם ספר הראשון, שבח לאל אשר הוא אחרון וראשון. אתחיל הספר השני, בעזרת הצור אשר אין לו שני.

עב, א: זה המזמור חברו דוד על שלמה בנו כשהמליכו. לפיכך אמר בסוף המזמור "כלו תפלות דוד בן ישי" (להלן כ), כי בסוף ימיו היה זה. שהיה שוכב במיטתו, ולא קרה לו דבר אחר כן שיאמר מזמור עליו, ובזה המזמור כלו תפלותיו ומזמוריו. וסוף הספר האחד מחמשה ספרים שבספר הזה, הוא זה המזמור. ולא סדרוהו המסדרים שיהיה זה הספר האחרון, כי ראוי לחתום הספר בדברי הלולים במזמורי "הללויה" (תה' קמו-נ), ובעבור כי המזמורים ההם לעתיד, בשוב ישראל מהגלות.

עב, יח: ברוך ה' - כמו שפרשנו בתכלית הספר הראשון כי זה הפסוק ושאריו הם דברי המחבר, הודאה לאל שזכה אותו להשלים הספר [...] נשלם ספר שני, תהלה לאל אחד ואין שני. אתחיל ספר שלישי.

פט, נג: ברוך ה' לעולם אמן ואמן - דברי המשורר, ראה ברוח הקדש שיבת הגלות, ונתן הודאה לאל. או מחבר הספר אמר כן בתכלית הספר הודות לאל, כמו שכותבים הסופרים בהשלים ספר. וכבר פירשנו הפסוק בתכלית הספר הראשון (תה' מא, יד). נשלם ספר שלישי, אחל ספר רביעי.

קנ: הללויה - זה המזמור, שהוא חותם הספר, יש בו שלשה עשר הלולים, רמז לשלש עשרה מדות שבהם מנהיג האל יתברך את העולם.